

KAREL HYNEK MÁCHA - MÁJ

Vytvořeno v rámci projektu Gymnázium Sušice – Brána vzdělávání II

Autor: Mgr. Edita Krouská

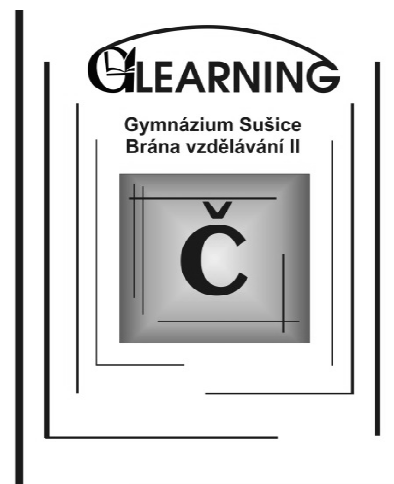
Škola: Gymnázium Sušice

Třída: 4. ročník čtyřletého studia

Předmět: Český jazyk - literatura

Datum vytvoření: září 2013

Označení: VY_INOVACE_32_CJ-1_04

Anotace a metodické poznámky:

Materiál obsahuje pracovní list určený k rozboru textu. Pracuje s ukázkou z uměleckého díla Máj. Následují úkoly vztahující se jak k samotné ukázkě, tak i k širšímu kontextu autorovy tvorby, včetně zasazení díla do kontextu světové literatury. Součástí materiálu je i možné řešení, tedy odpovědi na zadané otázky. Pracovní list je vhodný jako příprava k ústní části společné maturitní zkoušky z českého jazyka.

Zdroje a použité materiály:

1. MÁCHA, Karel Hynek. Máj a jiné básně a prózy, Mladá fronta, Četba pro školy, Praha, 1986, 168 stran, publikace číslo 4820
2. POLÁŠKOVÁ, Taťána. Literatura – přehled středoškolského učiva, nakladatelství VYUKA.cz, edice MATURITA, Třebíč, 2012 – dotisk 2. vydání, 207 stran, ISBN 80-902571-6-X

Obrázky a schémata byly vytvořeny pomocí nástrojů programu MS Word, 2007.

Materiály jsou určeny pro bezplatné používání pro potřeby výuky a vzdělávání na všech typech škol a školských zařízení. Jakékoliv další využití podléhá autorskému zákonu.

KAREL HYNEK MÁCHA - MÁJ

Nad dálkou temných hor poslední požár plál;
v hluboké ticho to měsíce vzešla zář,
stříbřící hlavy té ubledlou mrtvou tvář
i tichý pahorek, jenž v břehu vody stál.
Města jsou vzdálená co bílý v modru mrak,
přes ně v kraj daleký nesl se mrtvý zrak,
v kraj, kde co dítě on – Ó krásný – krásný věk!
Daleko zanesl věk onen časů vztek,
dalekoť jeho sen, umrlý jako stín,
obraz co bílých měst u vody stopen klín,
takť jako zemřelých myšlenka poslední,
tak jako jméno jich, pradávných bojů hluk,
dávná severní zář, vyhaslé světlo s ní,
zbortěné harfy tón, ztrhané strůny zvuk,
zašlého věku děj, umřelé hvězdy svit,
zašlé bludice pouť, mrtvé milenky cit,
zapomenutý hrob, věčnosti skleslý byt,
vyhasla ohně kouř, slitého zvonu hlas,
to jestiž zemřelých krásný dětinský čas.

Je pozdní večer – druhý máj –
večerní máj – je lásky čas,
hrdliččin zve ku lásce hlas:
„Viléme! Viléme!! Viléme!!!“

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

ZADÁNÍ ÚKOLŮ

1. Urči literární druh a žánr:
2. Zařaď dílo k uměleckému slohu:
3. Charakterizuj verš a rým. Jaké druhy rýmu znáš?
4. Co je to metrum? Které druhy metra znáš?
5. Charakterizuj slovní zásobu:
6. Vysvětli tyto pojmy: metafora, metonymie, personifikace, oxymóron, epiteton, přirovnání, eufonie, kakofonie.
7. Jaká je kompozice básnické skladby? Ze které části básně je ukázka? Co ukázce předcházelo a co bude následovat?
8. Stručně přibliž téma a motivy této básně:
9. Zařaď ukázku do kontextu autorova díla:
10. Zamysli se nad inspirací pro ostatní umělce:

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

MOŽNÉ ŘEŠENÍ ÚKOLŮ

1. Urči literární **druh** a žánr: **lyrickoepická básnická skladba**

Podle Aristotelovy poetiky rozlišujeme tři základní literární druhy – epika, lyrika a drama. **Epika** je literární druh, v němž je skutečnost ztvárněna vypravováním příběhu. Obvykle mívá dvě složky – řeč autorskou (vypravěč) a promluvy jednotlivých postav. **Lyrika** je literární druh, který vyjadřuje city, pocity, nálady. Vystupuje v ní lyrický mluvčí (lyrický subjekt). Tato básnická skladba obsahuje jak prvky epiky (postavy, příběh), tak prvky lyriky (líčení nálad, popis přírody).

2. Zařaď dílo k **uměleckému slohu**: romantismus

Romantismus je umělecký směr typický pro 1. polovinu 19. století, klade důraz na **city** a fantazii. Základním motivem bývá konflikt, **rozpor** mezi realitou a ideálem, romantický hrdina je něčím **výjimečný**, často osamělý, vykořeněný ze společnosti. Romantismus pracuje s tématem **lásky**, často nešťastné a nenaplněné, vrací se do **minulosti** (historický román), čerpá i z lidové slovesnosti, zobrazuje přírodní motivy. Tento umělecký směr je poměrně **subjektivní**, klade důraz na osobitost a jedinečnost autora. Mísí se v něm různé literární druhy a žánry, často vznikají například lyrické balady či básnické povídky, tzv. poemky.

Mezi romantické autory se řadí například německý básník **Novalis** (sbírka básní Hymny noci, nedokončený román Heinrich von Ofterdingen o hledání „modrého květu“, symbolu touhy po nesmrtelnosti), bratři **Jakob a Wilhelm Grimmové** – pohádky, **Heinrich Heine**, německý lyrik a další. V anglické literatuře jsou významnými představiteli romantismu **George Gordon Byron** (autobiografický epos Childe Haroldova pouť), **Percy Bysshe Shelley** (lyrické veršované drama Odpoutaný Prometheus), **Walter Scott** (historické romány Waverley či Ivanhoe), v ruské literatuře pak **Alexandr Sergejevič Puškin** (veršovaný román Evžen Oněgin), **Michail Jurjevič Lermontov** (psychologický román Hrdina naší doby). Ve francouzské literatuře vyniká právě **Victor Hugo**, autor Chrámu Matky Boží v Paříži, či **Stendhal** (román Červený a černý). Do romantismu dále patří americký básník a prozaik **Edgar Allan Poe** (báseň Havran, povídkový soubor Jáma a kyvadlo), polským představitelem je **Adam Mickiewicz**, maďarským **Sándor Petöfi**.

Mezi české autory romantismu řadíme především **Karla Hynka Máchu** či **Karla Jaromíra Erbena**.

Romantické prvky v díle Máj jsou zřetelné – výjimečnost hlavního hrdiny (postava vězně), nešťastná láska, kontrast krásné přírody a tragického lidského osudu...

3. Charakterizuj **verš** a **rým**. Jaké druhy rýmu znáš?

Verš je část básně, je založen na rytmickém opakování jazykového jevu, je více rytmicky organizován než próza. Z hlediska struktury se jedná o jeden řádek básně. Verš nemusí odpovídat větě, v básni najdeme mnoho **přesahů** (pokračování věty v dalším verši).

Rým je zvuková shoda slov nebo jen konců slov na konci veršů. **Druhy rýmu** rozlišujeme podle způsobu, jakým jsou verše rozloženy v rámci strofy.

- rým **sdužený**: aabb
- rým **střídavý**: abab
- rým **obkročný**: abba
- rým **postupný**: abcabc
- rým **přerývaný**: abcb
- rým **tirádový**: aaaa

4. Co je to **metrum**? Které druhy metra znáš?

Metrum je norma pro rytmickou výstavbu básně. Základní složkou metra je počet a přízvučnost slabik. Druhy metra jsou: **trochej** – stopa dvojslabičná, první slabika přízvučná, druhá nepřízvučná (typický pro češtinu), **jamb** – stopa dvojslabičná, první slabika nepřízvučná, druhá přízvučná (typičtější pro angličtinu, začíná například jednoslabičným slovem), **daktyl** – trojslabičná stopa, první slabika přízvučná, druhá a třetí nepřízvučná), málo běžný je **anapest** (po dvou nepřízvučných slabikách následuje jedna přízvučná). Pro Máchův Máj je typickým metrem jamb.

5. Charakterizuj **slovní zásobu**:

Básnický jazyk je velmi bohatý, v textu najdeme velké množství obrazných pojmenování, metafor, metonymií, personifikací. (viz úkol číslo 6) Autor pracuje i se zvukovými figurami, opakuje hlásky či celá slova, pracuje s rytmem, text připomíná hudební skladbu. Objevují se archaické tvary slov – například „dalekoť“, „taktě“, „jestiř“, inverze slov, například postpozice přívlastku „v kraj daleký“, opakování větných struktur i celých úseků básně. Neurčitost či nekonečnost je naznačena nedokončenými výpověďmi, častými pomlčkami, někdy i třemi za sebou. Časté jsou i věty tázací či zvolací.

6. Vysvětli tyto pojmy: **metafora**, **metonymie**, **synekdocha**, **hyperbola**, **personifikace**, **oxymóron**, **epiteton**, **přirovnání**, **eufonie**, **kakofonie**.

- **Metafora** je přenesení významu na základě podobnosti (většinou vnější podobnosti, to znamená podobnost ve velikosti, tvaru, barvě...).
„ouplné lůny krásná tvář“
- **Metonymie** je obrazné pojmenování, které je založeno na přenášení významu na základě vnitřní souvislosti.
„dívčina krásná, anjel padlý“
- **Synekdocha** spočívá v zaměnění části za celek.
„vlna za vlnou potokem spěchá“
- **Hyperbola** je nadsázka, zveličení.
- **Personifikace** je zosobnění, neživá věc dostává lidské vlastnosti.
„o lásce šeptal tichý mech“
- **Oxymóron** je spojení dvou jevů, které se vzájemně vylučují.
„mrtvé milenky cit“
- **Epiteton** je básnický přívlastek.
„za růžového večera“
- **Přirovnání** je založeno na stejném obrazném principu jako metafora, obsahuje srovnávací slovíčko „jako“.
„sen umrlý jako stín“
- **Eufonie** je libozvuk, jde o záměrné umělecky působivé uspořádání hlásek ve verši.
- **Kakofonie** je opak eufonie, tedy nelibozvuk. Nelibozvučnost vzniká hromaděním nelibě znějících hlásek za účelem zvýraznění nepříjemného zvuku.
„řinčí řetězů hřmot“

7. Jaká je **kompozice** básnické skladby? Ze které části básně je ukázka? Co ukázce předcházelo a co bude následovat?

Lyrickoepická báseň Máj začíná **dedikací** – věnováním. Je věnována Hynkovi Kommovi, horlivému vlastenci.

Následuje **předzpěv**, který je oslavou vlastenectví, slavných činů a statečnosti předků. („Čechové jsou národ dobrý...“)

Následují čtyři zpěvy a dvě intermezza.

První zpěv začíná lyrickým popisem pozdního prvomájového večera. Na břehu jezera čeká dívka Jarmila na svého milého. Připlouvá loďka, není však na ní Vilém, ale jiný muž. Ten Jarmile sděluje, že Vilém je ve vězení, odsouzen za vraždu k zítřejší popravě. Zabil svého otce (nepoznal ho), který svedl Jarmilu. V závěru prvního zpěvu je naznačeno, že nešťastná Jarmila končí svůj život skokem do jezera.

Druhý zpěv je věnován myšlenkám vězně odsouzeného k popravě. Nacházíme se ve vězení. Podvečer se proměnil v noc. Vilém přemýšlí o svém činu, o svém mládí, kdy jej otec vyhnal z domu, o tom, jak se stal vůdcem loupežníků. Přemýšlí i o tom, co bude po smrti, jestli nastane noc bez konce, prázdno, nicota. Ve druhém zpěvu se setkáme i s vězeňským strážcem, který je dojat Vilémovým osudem až k slzám.

První intermezzo s názvem **Půlnoc** představuje sbor duchů připravujících se na Vilémův pohřeb. Promlouvá příroda, mlha, vítr...

Třetí zpěv zavádí čtenáře do probouzejícího se dne. Krásná ranní příroda stojí v kontrastu s vojenským plukem směřujícím k popravišti. Doprovází je velký zástup lidí. Vilém vnímá krásu přírody a naposledy oslovuje svou rodnou zem, kterou nazývá matkou, kolébkou i hrobem. Následuje detailní popis popravky, kat usekne odsouzenému hlavu, nabodne ji na kůl, končetiny jsou lámány, tělo je vpleteno do kola.

Druhé intermezzo nás zavede mezi loupežníky, kteří oplakávají svého vůdce, strašného lesů pána.

Čtvrtý zpěv začíná popisem zimní noci po sedmi letech od popravky. Na popraviště přijíždí na koni poutník, vidí zbytky lebky a od hostinského se dozví celý příběh. Poutník se na místo vrací i na jaře, symbolicky je opět první máj. Smutně vzpomíná na své dětství a mládí, na zklamání v lásce. Poutník je alegorií samotného autora básně a jeho životního pocitu – zklamání, žal v srdci, pesimismus.

Ukázka je z konce třetího zpěvu. Předcházel jí detailní popis Vilémovy popravky a následuje po ní druhé intermezzo, ve kterém loupežníci oplakávají smrt svého vůdce.

8. Stručně přibliž **téma** a **motiv** této básně:

Téma je ústřední myšlenka díla. Hlavním tématem této básně je láska jako hlavní hybatel všeho. V prvních verších je láska opěvována v souladu s přírodou. Později přechází ve filozofické rozjímání o lásce k rodné zemi. S láskou souvisí i motiv viny, úvahy o smyslu lidské existence, o pomíjivosti mládí, života, o nicotě po smrti.

Motiv je základní dynamická složka díla, která vytváří epickou dějovost nebo lyrické napětí. Motivem může být postava, zvíře, věc, přírodní jev, situace, gesto. Hlavní postavy v díle jsou tři – nikdy se nepotkají, jsou to Vilém, Jarmila a Hynek. V závěru Hynek splývá s Vilémem. Velkou roli hrají i motivy přírody, střídání různých částí dne, ticho, tma, smrt, motiv plynoucího času. Některé motivy prostupují i dalšími Máchovými díly, především motiv poutníka, vězně a země.

9. Zařaď ukázkou do **kontextu autorova díla**:

Mácha psal své první básně německy, později česky. Kromě poezie se věnoval i próze, je autorem souboru autobiografických povídek **Obrazy ze života mého** (součástí je i povídka **Marinka**), románu **Cikáni**, básnické prózy **Pouť krkonošská** či nedokončeného historického cyklu **Kat** (dokončen je jen díl **Křivoklad**).

Máj patří k vrcholné tvorbě Máchova díla. První verze básně pochází z roku 1834, v roce 1835 byly napsány první tři zpěvy, báseň byla dokončena v roce Máchovy smrti, tedy **1836**. Autor určitě čerpal z četby děl evropských romantických autorů (Byron, Scott, Goethe), vycházel i ze svých cestovatelských poznatků, umělecky ztvárnil reálné prostředí v okolí Doks pod hradem Bezděz (dnešní Máchovo jezero). Mohl vycházet i z místního legendárního příběhu o otcovraždě kvůli bránění v lásce.

Máj byl jedinou knihou vydanou za Máchova života. Mácha knihu vydal na vlastní náklady z peněz, které si vypůjčil od přátel. Celkem tehdy vyšlo 600 exemplářů. (Rukopis Máje byl během první světové války nalezen v Katusicích u Mladé Boleslavi v pozůstalosti obrozence Jana Nepomuka Krouského.)

V kontextu české literatury můžeme Máchovo dílo zařadit do **třetího období národního obrození**. Kromě Máchy sem patří i dramatik **Josef Kajetán Tyl**, básník a sběratel pohádek **Karel Jaromír Erben**, **Božena Němcová** či **Karel Havlíček Borovský**, jehož tvorba už předznamenává nástup kritického realismu.

10. Zamysli se nad **inspirací** pro ostatní umělce:

V době prvního vydání Máje se dobová kritika k dílu stavěla spíše odmítavě. Vytýkali Máchovi pesimismus, málo vlasteneckých motivů. Máchovým obhájcem a prvním vydavatelem jeho děl se stal **Karel Sabina**. K odkazu Máje se vracely i další generace 19. století, zejména literární **skupina májovců** (almanach Máj z roku 1858, Jan Neruda, Vítězslav Hálek, Karolína Světlá, Jakub Arbes, Adolf Heyduk). Ve 20. století čerpali z Máchova díla například básníci Viktor Dyk, Josef Hora, František Hrubín, Vítězslav Nezval či Vladimír Holan. V roce 2008 natočil **F. A. Brabec film Máj** na motivy této básně. Ve filmu zazní i podmanivá hudba skupiny Support Lesbiens inspirovaná Máchovým příběhem.